LATVIJĀ AUDZĒTO GAĻAS ŠĶIRŅU UN TO KRUSTOJUMU LIELLOPU REALIZĀCIJAS ANALĪZE

SALES ANALYSIS OF BEEF BREED AND THEIR CROSSBREED CATTLE GROWN IN LATVIA

Inga Muižniece, Daina Kairiša
LBTU LPTF Dzīvnieku zinātņu institūts
muiznieceinga@inbox.lv

Kopsavilkums. *Pētījuma periodā no 2017. līdz 2021. gadam konstatēts, ka Latvijas kautuvēs nokauti 60411 liellopi, bet uz citām valstīm eksportēti 113680 liellopi. Eksportēto liellopu skaits bija 1.9 reizes lielāks par Latvijā nokauto apjomu. Lielākā daudzumā eksportēti gaļas šķirņu krustojumu liellopi ar gaļas šķirņu asinību 75.00–99.99%, bet kauti dažādu šķirņu krustojumu liellopi ar gaļas šķirņu asinību 50.00–74.99%, attiecīgi 50194 un 29059 liellopi. Tīršķirnes grupā lielākā skaitā kauti SA (Šarolē) šķirnes liellopi – 4819, ievērojami mazāk HE (Herefordas) – 1294 un LI (Limuzīnas) – 1237. Lielākais skaits eksportam realizēto tīršķirnes liellopu bija SA – 16925, LI – 2779 un Aberdinangus (AB) – 2331 šķirnes. Visās dzimumu grupās, izņemot govis, eksporta apjoms bija lielāks par Latvijā kauto liellopu skaitu. Kautuvēs Latvijā pētījuma periodā tika realizēti dažāda vecuma liellopi. Kā jaunākās tika realizētas teles (vidēji 574 dienu jeb 1.6 gadu vecumā), bet vecākās bija zīdītājgovis (vidējais vecums 2587 dienas jeb 7 gadi). Visu dzimumu grupu liellopi eksportam realizēti ievērojami jaunāki, salīdzinot ar kautuvēs nokautajiem. Buļļi eksportēti vidēji 246 dienu jeb 8 mēnešu vecumā, bet teles 298 dienu jeb 10 mēnešu vecumā. Vēršu vidējais vecums eksportēšanas brīdī bija vidēji 529 dienas jeb 1.4 gadi, savukārt govju vidējais vecums – vidēji 2500 dienas jeb 6.8 gadi, kas ir līdzīgs Latvijas kautuvēs kauto govju vecumam.*

Atslēgas vārdi*: gaļas liellopi, skaits, šķirne, dzimums, vecums.*

Ievads

Specializēto gaļas šķirņu liellopu audzēšana Latvijā aktīvāk sāka attīstīties valsts neatkarības atjaunošanas gados. Laikā no 1995. līdz 1996. gadam tika iepirkts 91 gaļas šķirņu liellops un izveidotas 4 gaļas šķirņu liellopu audzēšanas saimniecības. Interesi par specializēto gaļas šķirņu liellopu iegādi un audzēšanu veicināja labvēlīgie klimata un dabas apstākļi, kā arī valsts atbalstīta politika. Gaļas šķirņu liellopu skaits līdz 2023. gadam palielinājās, tomēr Latvijas tirgū no tiem iegūtā gaļa pieejama ierobežotā daudzumā, jo lielākā daļa gaļas šķirņu zīdītājgovju teļi tiek realizēti eksportam uz citām valstīm, kur turpinās to nobarošana līdz kaušanai. Gaļas liellopu nozares attīstība Latvijā tiek vērtēta kā pozitīva, pamatojoties tikai uz liellopu skaita pieaugumu, neizvērtējot realizācijas avotus un nākotnes riskus.

Pētījuma mērķis bija skaidrot Latvijas kautuvēs nokauto un uz ārvalstīm eksportēto šķirņu un to krustojumu liellopu skaitu, kā arī dzimuma un vecuma struktūru, lai iegūtu objektīvus secinājumus par liellopu realizāciju periodā no 2017. līdz 2021. gadam.

Materiāli un metodes

Pētījumā izmantota Lauksaimniecības Datu centra (LDC) datu bāzē laikā no 01.01.2017. līdz 01.01.2022. gadam reģistrētā informācija par Latvijā nokauto un no valsts eksportēto gaļas šķirņu un to krustojumu liellopu skaitu, dzimumu un vecumu.

Iegūtie dati grupēti atbilstoši 1. tabulā apkopotajai informācijai. Tīršķirnes grupā apkopotas 7 šķirnes, mazskaitlīgās šķirnes apvienotas un apzīmētās kā Citas šķirnes (CŠ). Kaušanas un eksporta tendenču analīze atkarībā no liellopu vecuma veikta trīs vecuma grupās.

1. tabula / *Table 1*

Pētījuma grupas un apakšgrupas
Research groups and subgroups

Grupas/*Groups*	Šķirne vai krustojums / *Breed or crossbreed*		
	Tīršķirnes (šķirnes asinība 100%) / *Pure breed (100%)*	XG	XX
Šķirne/ *Breed*	Aberdinangus (AB) Herefordas (HE)	gaļas šķirņu asinība	gaļas šķirņu asinība

	Limuzīnas (LI) Šarolē (ŠA) Simentāles (SI) Hailandes (HA) Galovejas (GA) CŠ* (citas šķirnes)	75.00–99.99% / *beef breed* *75.00–99.99%*	50.00–74.99% / *beef breed* *50.00–74.99%*
Dzimuma grupa / *Gender group*	bullis (nekastrēts vīrišķais liellops) / *bull (uncastrated male)*		
	vērsis (kastrēts vīrišķais liellops) / *steer (castrated male)*		
	tele (sievišķais liellops, nav reģistrēta atnešanās) / *heifer (female, not calved)*		
	govs (sievišķais liellops, reģistrēta atnešanās) / *cow (female, calved)*		
Vecums, dienas / *Age, days*	≤ 365		
	366–907		
	≥ 908		

*Blondais Akvitānis, Gaļas Shorthorn, Saleras, Hekes, Deksteras, Aubrak.

Rezultāti un diskusijas

Latvijā Gaļas šķirņu govju ciltsdarba programmā no 2017. līdz 2019. gadam[8] un Gaļas šķirņu liellopu audzēšanas programmā no 2019. gada[9] minēts, ka gaļas pārstrādes uzņēmumi nav ieinteresēti iepirkt vietējas izcelsmes liellopu gaļu. Šis apgalvojums ir daļēji patiess – uzņēmumi ir ieinteresēti iegādāties liellopus no vietējiem audzētājiem, tomēr cenas, ko viņi spēj piedāvāt, nav konkurētspējīgas. Iepirkuma cenas liellopiem kaušanai Latvijā jau vēsturiski bijušas zemākas kā citās Eiropas Savienības (ES) valstīs (Vītola un Sproģis, 2001), un šāda tendence saglabājusies arī 2024. gada februārī[10] – iestāšanās ES un papildu subsīdiju saņemšana to nav mainījusi. Tas skaidrojams gan ar specializācijas līmeni liellopu gaļas ražošanā, kas Latvijā ir ievērojami zemāks nekā ES kopumā, gan ar dzīvu liellopu eksporta iespējām un piedāvātajām cenām. Šī iemesla dēļ liela daļa no zīdītājgovīm atšķirto jaunlopu netiek nobaroti Latvijā, bet gan tiek eksportēti uz ārvalstīm turpmākai nobarošanai.

Periodā no 2017. līdz 2021. gadam Latvijas kautuvēs nokauti 60411 liellopi, bet eksportēti 113680 liellopi. Eksportēto liellopu bija 1.9 reizes vairāk. Pētījuma periodā lielākā skaitā kauti un arī eksportēti XG un XX krustojumu liellopi. Lielākais nokauto liellopu skaits ir norādīts ar apzīmējumu XX (29059 liellopi jeb 48.2%), bet XG grupā tie ir 22147 liellopi jeb 36.7%. Vairāk eksportēti ir liellopi ar XG apzīmējumu (50194 liellopi jeb 44.2%), savukārt XX grupas liellopu eksports veido 33.8% (38421 liellopi).

Pētījuma periodā vērojams XG grupas liellopu pakāpenisks eksporta apjoma palielinājums no 7000 eksportētiem liellopiem 2017. gadā līdz 11981 liellopam 2021. gadā, palielinājums – 1.7 reizes. Tāpat pieaudzis ir arī kauto XG liellopu skaits – 2021. gadā nokauti 5628 liellopi, kas ir par 1.5 reizēm vairāk nekā 2017. gadā.

Eksporta apjomu pētījuma laikā XX liellopu grupā raksturo pakāpenisks palielinājums, 2021. gadā sasniedzot 8326 liellopus, kas ir par 1.3 reizēm vairāk, salīdzinot ar 2017. gadu, turpretī 2019. un 2020. gadā ir vērojama XX kauto liellopu skaita samazināšanās. Neraugoties uz 2021. gada pozitīvo tendenci, starpību, kas radusies ar 2017. un 2018. gadu, tā nespēja mazināt.

Analizējot nokauto liellopu piederību kādai no gaļas tipa šķirnēm, noskaidrots, ka lielākā skaitā ir kauti SA šķirnes liellopi – 4819, ievērojami mazāk HE – 1294 un LI – 1237. Lielāko eksporta apjomu tīršķirnes grupā veido SA – 16925, LI – 2779 un AB – 2331 liellopi. CŠ liellopi kauti un eksportēti nelielā apjomā, attiecīgi 81 un 55.

Visās dzimuma grupās, izņemot govis, eksporta apjoms bija lielāks par Latvijā kauto liellopu skaitu (2. tab.). Buļļu eksporta apjoms bija 3.6 reizes, bet teļu – 2.4 reizes lielāks. Vērši kauti un eksportēti nelielā daudzumā, attiecīgi kauti – 316, bet eksportēti – 536, starpība – 1.8 reizes. Zīdītājgovis Latvijā kautas 6.7 reizes vairāk nekā eksportētas, nokauto govju skaitam sasniedzot 24436 dzīvniekus (starpība – 20799).

[8] *Gaļas šķirņu govju ciltsdarba programma.* No: Gaļas liellopu audzētāju asociācija. [Tiešsaiste] [skatīts 2024. gada 10. janv.]. Pieejams: http://lgla.lv/wp-content/uploads/2017/08/CD.Pr_.17.19-1.pdf.

[9] *Gaļas šķirņu liellopu audzēšanas programma*. No: Gaļas liellopu audzētāju asociācija. [Tiešsaiste] [skatīts 2024. gada 10. janv.].
Pieejams: http://lgla.lv/wp-content/uploads/2021/06/lgla_galas_skirnu_liellopu_audzesanas_programma.pdf.

[10] *Informatīvais materiāls Nr. 93*: Dzīvi liellopi un liellopu gaļa (sagatavotājs: Zemkopības ministrijas TTA departaments). Pieejams: https://www.zm.gov.lv/lv/media/7743/download?attachment.

2. tabula / *Table 2*

Latvijā nokauto un no valsts eksportēto liellopu sadalījums pa dzimuma grupām, skaits
Distribution of cattle slaughtered in Latvia and exported from the country by gender, number

Dzimums/ *Gender*	Dzimuma grupa / *Gender group*	Nokauti/ *Slaugtered*	Eksportēti/ *Exported*	Kopā / *In total*
Vīriešu/*Male*	Buļļi/*Bulls*	20253	72508	92761
	Vērši/*Steers*	316	563	879
Vīriešu dzimums kopā / *Male in total*		20569	73071	93640
Sieviešu/*Female*	Teles/*Heifers*	15406	36972	52378
	Govis/*Cows*	24436	3637	28073
Sieviešu dzimums kopā / *Female in total*		39842	40609	80451

Kautuvēs pētījuma periodā tika realizēti dažāda vecuma liellopi. Teles tika realizētas jaunākas – vidēji 574 dienu vecumā, bet vecākās bija zīdītājgovis – vidējais vecums 2587 dienas jeb 7 gadi (1. att.). Visu dzimumu liellopi eksportā realizēti jaunāki nekā kautuvēs Latvijā nokautie. Buļļi eksportēti 246 dienu vecumā, bet teles – 298 dienu vecumā. Tas skaidrojams ar faktu, ka eksporta mērķis ir nobarošana citās valstīs. Vērši un govis eksportēti kaušanai uz citu valstu kautuvēm – vērši 529 dienu, bet govis 2500 dienu vecumā.

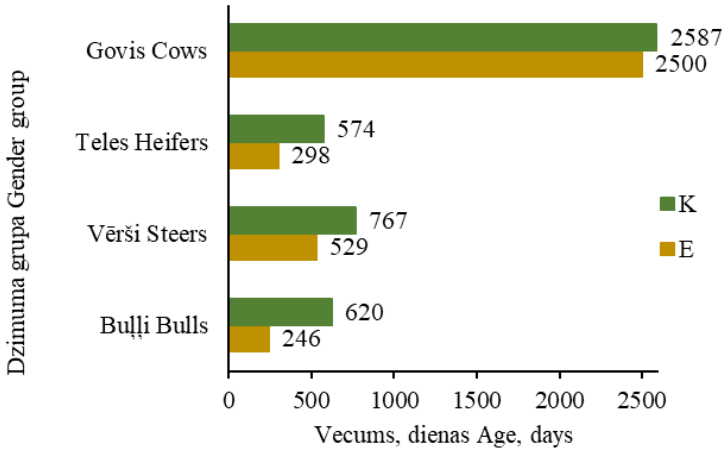

1. att. Latvijā nokauto un no valsts eksportēto liellopu vecums pa dzimuma grupām, dienas.
E – eksportēti; K – nokauti.
Fig. 1. The age of cattle slaughtered in Latvia and exported from the country by gender groups, days.
E – exported; K – slaughtered.

Jaunākie nokautie dzīvnieki reģistrēti buļļu un teļu grupā – attiecīgi 3 un 4 dienu vecumā, savukārt vecākā zīdītājgovs nokauta 7688 dienu jeb 21 gada vecumā. Vēršu grupā vidējais kaušanas vecums bija 767 dienas, jaunākais – 373 dienas, kas liecina par mērķtiecīgu šīs grupas liellopu nobarošanu vismaz līdz viena gada vecumam. Zīdītājgovju grupā jaunākās govis tika kautas 403 dienu jeb 13.4 mēnešu vecumā. Līdz divu gadu vecumam nokautas 128 zīdītājgovis jeb 0.5% no kopējā zīdītājgovju skaita, kas liecina par problēmām teļu neplānotā aplekšanā, jo dažāda dzimuma teļi savlaicīgi netiek nodalīti vai tiek īstenota pāragra lecināšanas uzsākšana, kam seko problēmas un kas izraisa šo dzīvnieku brāķēšanu. Lai izvairītos no pāragras teļu brāķēšanas, to lecināšana jāplāno tad, kad tās sasniegušas saimniecisko vaislas gatavību, ko gaļas liellopu audzēšanā nosaka, vadoties pēc sasniegtās dzīvmasas. Tiek uzskatīts, ka teles ir gatavas lecināšanai, kad to dzīvmasa nav mazāka par 65% no pieaugušas govs dzīvmasas ar pietiekami uzkrātām taukaudu rezervēm, kam ir būtiska nozīme apaugļošanas veiksmīgā norisē (Perry, 2016; Kelly et al., 2022).

Lielākais kauto liellopu īpatsvars bija vecuma grupā "≥ 908 dienām" – 27342 liellopi jeb 45.3% no kopējā kauto liellopu skaita, bet lielākais eksportēto liellopu īpatsvars tika konstatēts vecuma grupā līdz 365 dienām – 101344 liellopi jeb 89.1% no kopējā eksportēto liellopu skaita (3. tab.). Vecuma grupā "366–907 dienas" vairāk kauti buļļi un teles (37.4%), tomēr liels skaits buļļu un teļu kauti arī vecuma grupā līdz 365 dienām (15.5%), kas liecina par audzētāju izvēli tos realizēt Latvijas kautuvēm, nevis eksportam, kaut gan tie vēl nav sasnieguši kaušanas gatavību. Vērši lielākā daudzumā realizēti vecuma grupā "366–907 dienas", nokauti – 246, bet eksportēti – 452 vērši.

Eksportēto liellopu skaits vecuma grupās "366–907 dienas" un "≥ 908 dienas" ir mazs, attiecīgi 8207 un 4129 jeb 7.2 un 3.2%. Lielākā daļa dzimušo buļļu un teļu tiek eksportēti līdz viena gada vecuma sasniegšanai ar mērķi saņemt pēc iespējas augstāku cenu, iekļaujoties vēlamajā dzīvmasas kategorijā 200–300 kg, ko nosaka eksporta pieprasījums[11].

3. tabula / Table 3

Latvijā nokauto un no valsts eksportēto liellopu skaits pa vecuma grupām
Number of cattle slaughtered in Latvia and exported from the country by age groups

Dzimums/ *Gender*	Dzimuma grupa / *Gender group*	Vecums, dienas / *Age, days*					
		≤ 365		366–907		≥ 908	
		Nokauti/ *Slaughtered*	Eksportēti/ *Exported*	Nokauti/ *Slaughtered*	Eksportēti/ *Exported*	Nokauti/ *Slaughtered*	Eksportēti/ *Exported*
Vīriešu/ *Male*	Buļļi/*Bulls*	5377	69033	12785	3379	2091	96
	Vērši/*Steers*	4	108	246	452	66	3
Sieviešu/ F*emale*	Teles/*Heifers*	3969	32203	9778	4293	1659	476
	Govis/*Cows*	-	-	910	83	23526	3554
Kopā / *In total*		9350	101344	23719	8207	27342	4129

Zīdītājgovju audzētāji pārsvarā dzīvniekus realizē vietējām kautuvēm vai uzņēmumiem, kas izmanto Latvijas kautuvju pakalpojumus liellopu nokaušanai un veic turpmāku iegūto liemeņu eksportu. Lielākā daļa zīdītājgovju kautuvēm realizētas vecuma grupā "≥ 908 dienas" – 23526 govis jeb 38.9% no kopējā liellopu skaita. Tāpat šajā vecuma grupā tika konstatēts lielākais zīdītājgovju eksporta apjoms – 3554 govis jeb 3.1%.

Secinājumi

1. Eksporta apjoms pētījuma periodā bija 1.9 reizes lielāks par Latvijas kautuvēs nokauto liellopu skaitu. Lielāko eksporta daļu jeb 63.8% veidoja buļļi, no kuriem 68.1% eksportēti vecumā līdz 365 dienām. Eksporta mērķis – nobarošana citās valstīs.
2. Iegūtie rezultāti norāda uz nozares atkarību no dzīvu liellopu eksporta, kas ilgtermiņā var radīt draudus nozares dzīvotspējai, samazinoties eksporta iespējām. Nozares stabilitātes un risku diversifikācijas nolūkā Latvijā jāveicina liellopu gaļas produkcijas ražošana ar pievienoto vērtību, palielinot nozares ieņēmumu daļu vietējā tirgū.

Abstract. *During the research period from 2017 to 2022, 60411 cattle were slaughtered in Latvian slaughterhouses, but 113680 were exported to other countries. The exported cattle were 1.9 times more than those slaughtered in Latvia. The largest number of exported and slaughtered cattle were crossbreeds. Crossbreed cattle with the proportion of beef breed 75.00-99.99% (XG) were more exported, but cattle with the proportion of beef breed 50.00-74.99% (XX) were more slaughtered in Latvia, respectively 50194 and 29059. In the purebred group, SA (Charolais) cattle were slaughtered in the largest number - 4819, HE (Hereford) - 1294 and LI (Limousin) - 1237 significantly less. The largest number of purebred cattle sold for export was SA - 16925, LI - 2779 and Aberdinangus (AB) -*

[11] *Liellopu izsoļu rezultāti*. No: SIA „Liellopu izsoļu nams". [Tiešsaiste] [skatīts: 2024. gada 11. janv.]. Pieejams: https://liellopuizsoles.lv/lv/izsoles-rezultati.

2331 breeds. In all gender groups, except for cows, export volume was greater than the number of cattle slaughtered in Latvia. Cattle of different ages were sold in slaughterhouses in Latvia during the research period. The youngest sold heifers were 574 days or 1.6 years old on average, while the oldest were suckling cows, 2587 days or 7 years old on average. Cattle of all gender groups for export were sold significantly younger compared to those slaughtered in Latvian slaughterhouses. Bulls were exported at the average age of 246 days or 8 months, and heifers were exported at the age of 298 days or 10 months. The average age of bulls at the time of export was 529 days or 1.4 years, while the average age of cows was 2500 days or 6.8 years, which is similar to the age of cows slaughtered in Latvian slaughterhouses.
Key words: *beef cattle, number, breed, gender, age.*

Izmantotā literatūra

1. Kelly A. K., Kenny D. A., McGee M., Heslin J. (2022). Morphological and physiological measures as predictors of age at puberty and conception in beef heifer genotypes. *Applied Animal Science*, Vol. 38 (1), p. 22–32.
2. Perry G. A. (2016). Factors affecting puberty in replacement beef heifers. *Theriogenology*, Vol. 86 (1), p. 373–378.
3. Vītola Ī., Sproģis, A. (2001). Liellopu gaļas ražošanas problēmas Latvijā ceļā uz Eiropas Savienību. Sadarbības projekts "Latgales ekonomiskās un sociālās attīstības optimizācija", 162.–177. lpp.